

LUQMON BO'RIXON HIKOYALARIDA TABIAT TASVIRI VA AYOL RUHIYATI MASALASI

Qosimova Dilfuza Rustam qizi

Guliston davlat universiteti

mustaqil izalnuvchi

e-mail: kosimad21@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada Luqmon Bo'rixon hikoyalarida ayol ruhiyati va tabiat tasviri o'zaro uyg'unlikda yoritilishi tahlil qilinadi. Adib ijodida ayol qalbining nozik kechinmalari tabiat manzaralari bilan ramziy uyg'unlikda berilib, inson va tabiat o'rtasidagi falsafiy bog'liqlik ochib beriladi. Ayol obrazlarining ruhiyati bahor, yoz, kuz va qish kabi fasllar timsolida ifodalanishi yozuvchining badiiy-estetik mahoratini ko'rsatadi. Shu bilan birga hikoyalarda keltirilgan tabiat manzaralari ayollar his-tuyg'ularining ifodachisi ekanligini misollar orqali ko'rish mumkin.

Аннотация: В данной статье анализируется гармоничное освещение женской психологии и пейзажных описаний в рассказах Лукмона Борихона. В творчестве писателя тонкие переживания женского сердца передаются в символическом единстве с картинами природы, что раскрывает философскую взаимосвязь человека и окружающего мира. Духовный мир женских образов выражается через образы времён года — весны, лета, осени и зимы, что свидетельствует о художественно-эстетическом мастерстве автора. Кроме того, в рассказах показано, что пейзажные описания являются выразителями чувств и эмоций женщин, что подтверждается конкретными примерами.

Kalit soʻzlar: Luqmon Borixon, hikoya, ayol obrazi, ruhiyat, shaxs ruhiyati, tabiat tasviri, peyzaj. badiiy uygʻunlik, ramz, estetik qarash, badiiy tasvir, personaj.

Ключевые слова: Лукмон Борихон, рассказ, женский образ, психология, духовный мир личности, пейзаж, художественная гармония, символ, эстетическое мировоззрение, художественное изображение, персонаж

Adabiyot inson ruhiyatini yoritishning eng qudratli vositalaridan biri hisoblanadi. Oʻzbek adabiyotida ayollar obrazi, uning ruhiyati va ichki dunyosini ochish doimiy mavzu boʻlib kelgan. Ayniqsa, mustaqillikdan keyingi davr hikoyanavisligida ayol ruhiyatining badiiy talqini yangicha yondashuv bilan boyidi. Xususan, oʻzbek adabiyotshunosligida badiiy psixologizm masalasi ilmiy maydonga XX asrning 2-yarmida kirib kelib, milliy adabiyotshunosligimizda bu atama uygʻunlashgan holda oʻzining ruhiyat (psixologizm), ruhiyat tasviri (psixologik tasvir), ruhiyat talqini (psixologik talqin), ruhiyat tahlili (psixologik tahlili) kabi nomlariga ega boʻldi. “Ruhiyat” atamasining “psixologizm” (yun. psyche – qalb; logos – oʻrganmoq) termini bilan sinonim sifatida qoʻllanilishini joiz deyish mumkin, sababi 5 jildli “Oʻzbek tilining izohli lugʻati” da ruhga – “jon”, ruhiyatga esa – “jonning holati”, deya izoh berilgan. Bu izoh, albatta, adabiy termin uchun nomukammal boʻlsa-da, ammo maʼno jihatdan ikkala atama ham bir mazmunni beradi. Oʻzbek adabiyotshunosligi ilmiy davrlarida psixologizm hamda ruhiyat bilan bogʻliq tushunchalar XX asrning oʻrtalarida eʼtirof etila boshlagan boʻlsada, shaxs ruhiyati talqini va tahlili Sharq mumtoz adabiyoti vakillari ijodida ham yetakchi oʻrinni egallagan. Birgina oʻzbek adabiyotining oʻzida Alisher Navoiy tomonidan epik dostonlarda, lirik asarlarda inson ruhiyatining qavat-qavat sirlari ochilgani, Sharqning buyuk shoiri tomonidan

badiiy psixologizmning xilma-xil usul va vositalari qo'llangani ham haqiqat¹. O'zbek adabiyotshunos olimlari A.Rasulov, N.Shodiyev, N.Yo'ldoshev, X.Umurov mazkur masalani o'tgan asrning so'nggi choragida tadqiq etgan bo'lsalar, istiqlol yillarida A.Xolmurodov, P.Kenjaeva, Yu.Eshmatova, Sh.Botirova, M.Qilicheva, N.Qobilovalar badiiy psixologizm va psixologik tahlil masalasiga bag'ishlangan ilmiy izlanishlar olib borganlar. Ularda peyzaj va qahramon ruhiyati uyg'unligini uchratish mumkin.

Jumladan, Zulfiya Qurolboy qizining "Yolg'izlik qurboni" hikoyasidagi parchaga e'tibor qarataylik:

"Quyosh ufq ortiga botishi bilan deraza ostida pusib turgan jodugarday ichkariga otilib kirib oladigan, atrof qorong'ulashgani sayin yuragini battaroq siqib, tars yorib yuboradiganday ezadigan, zalvorli qayg'u-hasratga qorishiq sukunatdan qochib qutulishning yoki uni alahsitishning sira-sira iloji yo'q edi"²

Tamara xola eri Ulfat bilan 40 yil juda inoq yashadi. U eridagi yumshoqlik, halimlik kabi xislatlarini juda qadrlardi. Ulfat akaning yaxshi inson, yaxshi er ekanligi hikoya davomida aniq ochib berilgan. Hikoyada nafaqat obrazlar talqini, balki tabiat hodisalari, ulardagi o'zgarishlar, sukunat, qorong'ulik kabi manzaralar ham mohirona tasvirlangan va ularning har biri qahramon ruhiy olami bilan mushtarak.

Adibaning "Yozsiz yil" hikoyasidagi Buvgul enaning ruhiyat olamini kuzataylik. Ha, bu peyzaj tasvirlari, qahramonning ruhiy holati kitobxonni e'tiborsiz qoldirmaydi.

"Iyunning o'n beshinchi kuni Sobir olamdan o'tdi. Shundan keyin kunlar birdan isib ketdi. Lang'illagan osmondan quyosh ayovsiz nur sochar, zamin olovga tashlangan yong'oq singari paqqos yorilib ketadigandek harsillar, dov-daraxtlar esa

¹ Y.Ishoqov .Navoiy poetikasi. – T.: Fan. 1983. – B. 58.

² Zulfiya Qurolboy qizi. "Yolg'izlik qurboni" hikoyasi. Ziyo.uz. 2013.B.63

kundan-kunga ko'kka bo'y cho'zardi..."³Buvgul enaning yarimjon o'g'li Sobir yozni intiqib kutardi. Aksiga olib yoz kelsa-da, kunlar u kutgandek isiyvermadi. Bu hol uning ahvolini toboro og'irlashtirardi. Sobir vafotidan so'ng quyosh zaminni ayovsiz qizdirganligi aytilgan. Bu hol Buvgul enaning dardlariga dard qo'shganligini hikoya davomida ko'rishimiz mumkin.

Mahoratli yozuvchi Luqmon Bo'rixon hikoyalaridagi ayol personajlar ruhiyatining peyzaj bilan uyg'un holatda berilgan tasvirlari ham talaygina. Tahlil va tadqiq qilishga arziqli jihatlari juda ko'p. Adib asarlarida ayol qalbi,uning kechinmalari,hissiyotlari tabiat tasviri bilan uyg'unlashib, inson va tabiatning bir-biriga chambarchas bog'liqligi falsafiy asosda ifodalanadi.

Adabiyotshunos A. Karimov ta'kidlaganidek: "Ayol ruhiyati tasvirida tabiat manzarasi – yozuvchi uchun badiiy kalitdir, u qalb iztirobini ko'proq tabiiy manzaralarda ko'rsatadi"⁴

Ayol qalbi – nozik, ammo murakkab dunyo. Luqmon Borixon hikoyalarida ayol obrazi mehribon ona, sadoqatli yor, hayot sinovlaridan o'tuvchi inson sifatida tasvirlanadi. Adib ularning ichki kechinmalarini ko'proq tabiat tasviri bilan bog'laydi. Ayolning sog'inchi kuzgi yomg'irda, quvonchi bahoriy gullarda, yolg'izligi qishning izg'irinida ifodalanadi.

Adibning ayrim hikoyalarida keltirilgan ayollar obrazi holari bevosita tabiat tasviri bilan uyg'un berilgan. "Ko'ngil sezib turibdi" hikoyasida Gavhar va Nazokat ismli ayol personajlar qatnashgan. Nazokatning ruhiy olami, tahlikali va shubhali holati quyidagi tabiat tasviri bilan hamohang.

³Zulfiya Qurolboy qizi. O'lim hech narsa emas. – T.: Yangi asr avlodi, 2011. – B. 145.

⁴ Karimov A. Badiiy tafakkur va estetik qarashlar. – Toshkent: Akademnashr, 2019 B.84

“Tun. Zim-ziyo tun. Butun borliq go‘yo qari jodugarning qop-qora ridosiga burkangan. Havo o‘z haroratidan o‘zi dimiqib to‘lg‘anadi. To‘lg‘anishidan iliq, yoqimsiz epkin qo‘zg‘aladi”⁵

Tunning zim-ziyoligi, turmush o‘rtog‘ining xiyonatidan xavotirda bo‘lgan “qalb egasi”ning ichki olami bilan hamohang. Bunday shubha har kimning ich-etini yemiradi. Gumonsiragan qalb ham qop-qora, chiroq yoqsa yorishmaydigan holatda bo‘ladi.

Adibning “Kutilgan kun” hikoyasida Boyxonning ayoli tasviri tabiat tasviri bilan uyg‘un holda berilgan.

“Sochini chiroyli turmaklab, durracha bilan tang‘ib olgan xotini o‘sha o‘rik daraxtining shoxlariga kir yoymoqda edi. Durrachasi tegidan chiqib turgan shamolda hilpirayotgan uzun-uzun soch tolalariga daraxtning ingichka bir shoxi go‘yo o‘pmoqchiday ohista-ohista silkinar, kelinchak esa shirin-shakar xayollar og‘ushida zavqlanib betinim iljayardi”⁶

Yangi kelinchakning ko‘rinishi barchamizga ma‘lum. Uning o‘ziga xos dilbarligi, jozibasi, nazokati bahoriy manzara bilan uyg‘unlashganini ko‘rish mumkin. Bahor fasli adib ijodida, jo‘shqin hayot, betizgin tuyg‘ular, hayotsevarlik ramzi. Yangi kelinning ham turmushi bahoriy joziba va zavqqa to‘la bo‘lishiga ijodkor mahorati bilan ishora qilmoqda. Yosh kelinning ruhiyatida ko‘tarinki kayfiyatni, baxtiyorlikni, umridan mamnunlikni, hayotidan rizolikni ko‘rishimiz mumkin.

Umuman olganda, o‘zbek adabiyotida tabiat – inson kayfiyatining ramziy ko‘zgusi sifatida keladi. Cho‘lpon, Oybek, Qodiriy asarlarida ham shunday yondashuv bor. Luqmon Bo‘rixon esa bu uslubni o‘ziga xos yangicha ohangda davom ettirgan desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Adib ijodida, bahoriy manzara – ayol

⁵ L. Bo‘rixon. Tanlangan asarlar. T.: Sahhof-2025. B 657

⁶ L. Bo‘rixon. Tanlangan asarlar. T.: Sahhof-2025. B 670

qalbida uygʻonish, orzu va umid ramzi sanalsa, kuz manzarasi – ayriliq, sogʻinch va armon belgisi, qish esa sukut, yolgʻizlik, ruhiy iztirob timsolidir. Yozgi tasvirlar – sevgi, hayotiy kuch va quvonch ifodachisi sanaladi.

Tabiat shu tariqa tabiat tasviri ruhiy jarayonni ochib beruvchi asosiy vositaga aylanadi. Adib hikoyalarida ayol va tabiat oʻrtasidagi ramziy uygʻunlik koʻp uchramaydi. Borlarida ayol ruhiyati tabiat bilan uzviy aloqada tasvirlanadi: Koʻz yoshlari – yomgʻir tomchilari, qalb iztirobi – shamolning uvillashi, epkin sabo, sevgi va quvonch – qushlarning sayrashi, gullarning ochilishi bilan qiyos qilinadi. Bunday uygʻunlik ayol obrazini yanada hayotiyroq, tabiatni esa his-hayajon tashuvchi badiiy vosita sifatida koʻrsatadi.

Ayolning sadoqati va fidoyiligi yozuvchining “Tokchadagi tumor” hikoyasida Malika obrazi orqali ayolning sadoqati va fidoyiligi tasvirlanadi. Tumor ramzi uning sevgi va mehrini, umidsiz kutuvlarini ifodalaydi. Malika butun hayotini bir tuygʻuga bagʻishlashi orqali ayol qalbidagi cheksiz sadoqat koʻrsatiladi.

Sabr-toqat va ichki iztirob koʻrinishi “Koʻngil sezib turibdi” va “Kutilgan kun” hikoyalarida ayol obrazlari oilaviy muhitda oʻzining sabr-toqati bilan ajralib turadi. Kelin obrazida ayolning ichki kechinmalari, iztirob va umidlari tasvirlanadi. U tashqi dunyodan koʻrinmas, ammo qalbida chuqur kechinmalar yashaydi. Bu ayol ruhiyatining nozik qatlamlarini ochib berishga xizmat qiladi.

Ayolning hayotidan minnatdorligi va uning ruhiy kuchi “Ayol koʻz yoshlarga ishonmaydi” qissasida Roziya obrazi orqali ayolning minnatdorlik tuygʻusi va ichki kuchi ifodalangan. U hayotdagi ogʻirliklarga qaramay, mehribonlik va insoniylikni saqlab qoladi. Shu tariqa ayol ruhiyatining irodaviy qirralari ochiladi.

Luqmon Boʻrixon hikoyalarida ayol ruhiyati masalasi chuqur psixologik tahlil orqali ochib berilgan. Ayol obrazlari oʻzining sadoqati, sabr-toqati,

mehribonligi va ichki qudrati bilan ajralib turadi. Yozuvchi ayol qalbining nozik, ammo qudratli dunyosini tasvirlab, ularning jamiyat va oiladagi o'rnini yuksak darajada ko'rsatadi. Bu hikoyalar orqali ayol nafaqat oilaning, balki jamiyatning ma'naviy tayanchi sifatida talqin etiladi.

Xulosa o'rnida Luqmon Bo rixon hikoyalarida tabiat tasviri shunchaki fon emas, balki ayol ruhiyatining badiiy ifodasidir. Inson va tabiat uyg'unligi orqali yozuvchi hayotiy-falsafiy haqiqatni ilgari suradi. Inson tabiatdan ajralmas, uning ruhiyati tabiat bilan uzviy bog'liq holda keladi. Adib hikoyalarida ayol ruhiyati va tabiat tasviri uyg'unligi yozuvchining badiiy mahoratini namoyon etadi. Ayol qalbi tabiat orqali yanada chuqurroq ochiladi, uning ruhiyati peyzaj namunlari orqali yanada oydinroq ko'rinadi. Tabiat tasvirlari esa insoniy tuyg'ularni ifodalash vositasiga aylanadi. Bu uyg'unlik adib ijodining o'ziga xos estetik qirrasidir. Xususan, yozuvchi nasrida ayol ruhiyatining yangi qirralari ochilgan. U endi nafaqat oilaviy hayot ramzi, balki jamiyatning ma'naviy kuchini mujassamlashtiruvchi qahramon sifatida tasvirlana boshladi. Shu ma'noda Luqmon Bo'rixon hikoyalari ayol ruhiyatining nozik va chuqur qatlamlarini badiiy talqin qilishi bilan ajralib turadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Y.Ishoqov .Navoiy poetikasi. – T.: Fan. 1983. – B. 58.
2. Zulfiya Qurolboy qizi. “Yolg'izlik qurboni” hikoyasi. Ziyo.uz. 2013.B.63
3. Zulfiya Qurolboy qizi. O'lim hech narsa emas. – T.: Yangi asr avlodi, 2011. – B. 145
4. A.Karimov Badiiy tafakkur va estetik qarashlar. – Toshkent: Akademnashr, 2019 B.84
5. L. Bo 'rixon. Tanlangan asarlar.T.:Sahhof-2025.B 657